

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی تاریخ اسلام

وضعیت سیاسی، اجتماعی خاندان عباس عموی پیامبر(ص)
قبل از به قدرت رسیدن (از بعثت تا سال ۱۳۲ هـ)

به وسیله‌ی
شهین مقصودی

استاد راهنما
جناب آقای دکتر حسین پور احمدی

شهریورماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهار نامه

اینجانب شهین مقصودی دانشجوی رشته ی تاریخ گرایش اسلام دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی اظهار می کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته ام. همچنین اظهار می کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای معنوی آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: شهین مقصودی

تاریخ و امضاء:

تقدیم به:

همه عزیزانی که از آنها آموخته‌ام چگونه زندگی کنم و در زندگانی خویش راه‌های رسیدن به قله
های رفیع ارزش‌های انسانی را چون تابلویی فراروی نگاه خویش قرار دهم.
به پدر و مادر عزیزم که مرا با فراز و نشیب راه دشوار زندگانی آشنا ساختند و سگت و موفیت
باشان درسی از درس‌های زندگی را به من می‌آموخت و دعای خیرشان راه زندگی‌ام را
هموار می‌نمود.

سپاسگزاری

« من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق »

سپاس خداوند را که پروردگار جهانیان و شایسته ی تقدیر و تشکر است، چرا که آدمی هر چه دارد به واسطه فضل و رحمت اوست و اکنون که به لطفش کار این پایان نامه به انجام رسیده، جای آن دارد تا از راهنمایی های استادان ارجمندم تشکر نمایم. بیش از هر چیز از دقت نظر و کمک های استاد ارجمندم جناب آقای دکتر حسین پور احمدی، استاد راهنمای این پایان نامه، کمال سپاسگزاری را می نمایم. همچنین رهنمود های خردمندانه جناب آقای دکتر شکرالله خاکرند و جناب آقای دکتر محمد علی رنجبر استادان محترم مشاور این پایان نامه را از یاد نخواهم برد و به خاطر زحمات دلسوزانه ایشان کمال تشکر را دارم.

و از یاد نخواهم برد محبت های بی دریغ دو همراه و همیار همیشگی ام پدر و مادر عزیزم که اگر دلسوزی های این دو بزرگوار نبود، قطعاً موفق به نگارش این پایان نامه نمی شدم. امیدوارم بتوانم در عمل، از عهده سپاس و قدردانی از زحماتشان برآیم، سلامت و طول عمر این بزرگواران را از خداوند بزرگ خواهانم.

از خواهران عزیز و مهربانم که در ماشین نویسی مطالب این پایان نامه یاری ام نمودند نهایت تقدیر و تشکر را دارم.

و در نهایت بر خود فرض می دانم از دوستان بزرگواری که همواره با تشویق و ارشادهایشان راهنما و مشوق بنده بودند صادقانه تشکر و قدردانی نمایم.

چکیده

وضعیت سیاسی، اجتماعی خاندان عباس عموی پیامبر(ص)

قبل از به قدرت رسیدن

به وسیله‌ی

شهین مقصودی

عباسیان از فرزندان عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر اکرم (ص) بودند. در برخی منابع آمده است که عباس تا زمانی که در مکه بود اسلام نیاورد و در برخی از منابع آمده است که مسلمان شده بود اما اسلام خود را پنهان می‌داشت و تقیه می‌کرد. در جنگ بدر با مشرکان همراه بود و اسیر شد اما با پرداخت فدیة آزاد شد. در سال هشتم هجرت که حضرت محمد(ص) عازم فتح مکه شد به وی پیوست و از آن پس همراه او بود. در رحلت پیامبر(ص) و مراسم کفن و دفن او با پسران خویش به ویژه عبدالله و فضل حضور داشت و در اختلافات بعد از سقیفه هم در کنار برادر زاده اش علی (ع) بود. پسرانش نیز تا علی(ع) زنده بود با وی همراه بودند و به عنوان خویشان پیامبر(ص) نزد مسلمین حرمت تمام داشتند. اما از اواخر دوران خلافت حضرت علی (ع) از علویان فاصله گرفتند که جدایی عبدالله بن عباس از حضرت علی(ع) پس از نبرد نهروان و جدایی عبیدالله بن عباس از امام حسن (ع) آغاز مرحله جدیدی در روابط این خاندان با علویان می‌باشد.

ستاره اقبال این خاندان در زندگی علی بن عبدالله بن عباس درخشیدن گرفت. وی در روستایی در جنوب بحرالمیت به نام حُمیمَه اقامت گزید و عباسیان در پناه امنیت و با بهره‌گیری از موقعیت ارتباطی حمیمه، زمینه‌های یکی از مهمترین جنبش‌های مخفی که در تاریخ سیاسی اسلام روی داد را فراهم آوردند. پس از وفات علی، فرزندش محمد جانشین وی شد. او ادعا کرد که خلافت را از طریق محمد بن حنفیه و فرزندش ابوهاشم به ارث برده است.

دعوت به طور رسمی در سال ۱۰۰ هجری آغاز شد. محمد شعار «الرضا من آل محمد(ص)» را سر داد و در کوفه و خراسان دعوت انتشار یافت. پس از وی ابراهیم امام رهبری عباسیان را بر عهده گرفت. شورش آشکار در زمان وی در سال ۱۳۰ هجری اتفاق افتاد و پس از دو سال زدوخورد سپاه عباسی در نبرد زاب در سال ۱۳۲ هجری بر امویان پیروز شد و خلافت عباسی تشکیل شد. هدف از این پایان نامه بررسی وضعیت سیاسی، اجتماعی خاندان عباس قبل از به قدرت رسیدن می‌باشد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه

۱-۱	مسئله ی پژوهش.....	۳
۱-۲	اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۴
۱-۳	هدف پژوهش.....	۴
۱-۴	پیشینه ی پژوهش.....	۴
۱-۵	روش پژوهش.....	۵
۱-۶	سئوالات پژوهش.....	۶
۱-۷	فرضیه ها.....	۶
۱-۸	نقد و بررسی منابع.....	۷

فصل دوم: عباسیان از عباس بن عبدالمطلب تا علی بن عبدالله بن عباس

۲-۱	عباس بن عبدالمطلب.....	۱۳
۲-۲	عباس در بیعت عقبه.....	۱۵
۲-۳	عباس و توطئه دارالندوه برای قتل پیامبر(ص).....	۱۷
۲-۴	عباس در جنگ بدر.....	۱۷
۲-۵	عباس از غزوه احد تا فتح مکه.....	۱۹
۲-۶	هجرت عباس به مدینه و فتح مکه.....	۲۱
۲-۷	اسلام آوردن عباس.....	۲۲
۲-۸	عباس در غزوه حنین.....	۲۳
۲-۹	عباس در بیماری، وفات و کفن و دفن پیامبر(ص).....	۲۴
۲-۱۰	عباس در دوران خلفاء.....	۲۶
۲-۱۱	وفات عباس و مقبره وی.....	۳۰
۲-۱۲	شغل عباس و وضعیت مالی وی.....	۳۱

۳۳	فرزندان عباس ۱۳-۲
۳۴	عبدالله بن عباس ۱-۱۳-۲
۴۴	علم عبدالله بن عباس ۲-۱۳-۲
۴۵	فرزندان عبدالله بن عباس ۳-۱۳-۲
۴۵	فضل بن عباس ۴-۱۳-۲
۴۶	عبيدالله بن عباس ۵-۱۳-۲
۴۸	قُتْم بن عباس ۶-۱۳-۲
۴۹	معبد بن عباس ۷-۱۳-۲
۵۰	عبدالرحمان بن عباس ۸-۱۳-۲
۵۰	تمام بن عباس ۹-۱۳-۲
۵۱	حارث بن عباس ۱۰-۱۳-۲
۵۱	كثير بن عباس ۱۱-۱۳-۲

فصل سوم: عباسیان از علی بن عبدالله بن عباس تا منصور

۵۳	انتقال از حجاز به شام ۱-۳
۵۳	موقعیت جغرافیایی شَراء ۲-۳
۵۴	موقعیت جغرافیایی حُمَيمَه ۳-۳
۵۴	علی بن عبدالله بن عباس ۴-۳
۵۶	فرزندان علی بن عبدالله عباس ۵-۳
۵۶	۱ اسماعیل بن علی ۵-۳
۵۷	۲-۵-۳ داود بن علی ۵-۳
۵۹	۳-۵-۳ سلیمان بن علی ۵-۳
۶۰	۴-۵-۳ ابوالفضل صالح بن علی ۵-۳
۶۱	۵-۵-۳ ابومحمد عبدالصمد بن علی ۵-۳
۶۲	۶-۵-۳ ابومحمد عبدالله اصغر ۵-۳
۶۵	۷-۵-۳ ابوالعباس عیسی بن علی ۵-۳
۶۶	۶-۵-۳ ابوعبدالله محمد بن علی ۵-۳
۶۸	۶-۳ فرزندان محمد ۶-۳
۶۹	۱-۶-۳ موسی بن محمد ۶-۳
۷۰	۲-۶-۳ ابوالفضل عباس بن محمد ۶-۳

۳-۶-۳- یحیی بن محمد.....	۷۰
۳-۶-۴- ابواسحاق ابراهیم بن محمد.....	۷۱
۳-۶-۵- ابوالعباس سفاح.....	۷۳
۳-۷-۷- پیشگویی ها درباره خلافت عباسیان.....	۷۴
۳-۷-۱- پیشگویی های امویان در مورد خلافت عباسیان.....	۷۴
۳-۷-۲- روایات رسیده از پیامبر(ص).....	۷۵
۳-۷-۳- روایاتی که مضمون آنها «ظهور پرچم های سیاه از مشرق یا خراسان است».....	۷۶
۳-۷-۴- روایاتی از حضرت علی(ع) و دیگر امامان درباره به خلافت رسیدن عباسیان.....	۷۷
۳-۷-۵- سخنان عبدالله بن عباس و فرزندانش درباره خلافت عباسان.....	۷۸
۳-۷-۶- صحیفه دولت یا کتاب زرد.....	۷۹

فصل چهارم: روابط عباسیان و علویان

۴-۱- رابطه عباسیان و علویان از رحلت پیامبر(ص) تا صلح امام حسن(ع).....	۸۳
۴-۲- رابطه عباسیان و علویان از صلح امام حسن(ع) تا مرگ ابوهاشم.....	۸۴
۴-۳- رابطه عباسیان و علویان در دوران دعوت عباسی(۱۳۲-۱۰۰ هـ).....	۸۶
۴-۴- رابطه عباسیان و علویان پس از بنیاد دولت عباسی.....	۸۹

فصل پنجم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خراسان مقارن دعوت عباسی ..

۵-۱- اوضاع اجتماعی خراسان.....	۹۳
۵-۲- اوضاع اقتصادی خراسان.....	۹۶
۵-۳- اوضاع سیاسی خراسان.....	۹۹

فصل ششم: مراحل دعوت عباسی

۶-۱- مرحله اول دعوت عباسی از ابتدا تا سال ۱۲۹ هجری.....	۱۰۳
۶-۲- نقیبان، دعوتگران و تشکیلات سازمان در مرحله اول دعوت.....	۱۰۷
۶-۳- مرحله دوم دعوت عباسی از ظهور دعوت تا بنیاد دولت عباسی.....	۱۱۰
۶-۴- منابع مالی دعوت.....	۱۲۵

صفحه	عنوان
۱۲۶	۶-۵- شعارهای دعوت.....
۱۳۰	۶-۶- علت انتخاب رنگ سیاه توسط عباسیان.....
۱۳۲	نتیجه گیری.....
۱۳۴	منابع و مآخذ.....

فصل اول

مقدمه

فقدان پژوهشی جامع در مورد سرگذشت خاندان عباس عمومی پیامبر(ص) قبل از تشکیل خلافت، ضرورت پرداختن به چنین موضوعی را در قالب این پایان نامه آشکار می سازد. اطلاعات مربوط به این خاندان در لابه لای متون و منابع کهن نظیر *تاریخ یعقوبی*، *تاریخ طبری*، *الکامل فی التاریخ* ابن اثیر، *اخبار الطوال* دینوری، *مروج الذهب* و *التنبيه* و *الاشراف* مسعودی و... پراکنده است. کمتر کتابی به طور مشروح و جامع به این موضوع پرداخته است.

منابع جدید نیز که محدوده ای وسیع (خلافت عباسی) را مورد بحث قرار داده اند، یا به اختصار به این موضوع پرداخته اند یا بخشی از آن را به طور مفصل ذکر کرده اند. به همین جهت در این پایان نامه تلاش شده است که درباره ی خاندان عباس عمومی پیامبر(ص) قبل از تشکیل خلافت و ارتباط و تعامل آنها با خلفاء و همچنین با ائمه اطهار(ع) و چگونگی فراهم نمودن زمینه برای تشکیل خلافت توسط آنان، تحقیق شود. این رساله در شش فصل تنظیم و سعی شده که تمام موضوعاتی که به این پایان نامه مربوط می شده مورد بررسی قرار گیرد.

فصل اول: تحت عنوان کلیات می باشد که شامل مقدمه، مسئله ی پژوهش، اهمیت و ضرورت پژوهش، هدف پژوهش، پیشینه ی پژوهش، روش پژوهش، سؤالات پژوهش، فرضیه ها و نقد و بررسی منابع می باشد.

فصل دوم: تحت عنوان عباسیان از عباس بن عبدالمطلب تا علی بن عبدالله بن عباس می باشد. این فصل با شرح حال عباس شروع شده و سپس سرگذشت فرزندان او و عبدالله بن عباس و فرزندان او را مورد بحث قرار می دهد.

فصل سوم: با عنوان عباسیان از علی بن عبدالله بن عباس تا سفاح می باشد که ابتدا علت و چگونگی انتقال خاندان عباسی از حجاز به شام را بیان می کند و سپس به شرح حال علی بن عبدالله بن عباس و فرزندان او، محمد بن علی و فرزندان او می پردازد و با مطلبی تحت عنوان پیشگویی ها درباره به خلافت رسیدن عباسیان پایان می یابد.

فصل چهارم: تحت عنوان روابط عباسیان و علویان، روابط این دو گروه از رحلت پیامبر(ص) تا بنیاد و سقوط دولت عباسیان بررسی شده و موضع عباسیان در قبال قیام های ضد اموی علویان و نیز تا حدی قیام های آنان علیه عباسیان به بحث کشیده شده است.

فصل پنجم: از اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی خراسان و دیگر زمینه های دعوت بحث شده است؛ از جمله از برخورد والیان عرب با اهالی بومی خراسان و شدت عمل آنان در گرفتن جزیه حتی از نو مسلمانان و تحقیر آنان و تعصب عربی و تبعیض نژادی امویان سخن به میان آمده است. همچنین به نزاع قبایل عرب ساکن خراسان (مضری و یمانی) بر سر نفوذ بیشتر در حکومت و اوضاع آشفته خراسان و گرفتاری های حکومت اموی در عصر دعوت اشاره شده است.

فصل ششم: دعوت عباسی را در مراحل دوگانه بررسی می کند و در آن از ریشه های دعوت، تشکیلات سازمان دعوت، شعارهای دعوت، دعوتگران و نقیبان بحث می کند. در این راستا دعوت به دو مرحله تقسیم می شود: مرحله اول: از آغاز تا ظهور دعوت که چگونگی آغاز و استمرار دعوت به دست محمد حنفیه و پسرش ابوهاشم و وصیت او به محمد بن علی و چگونگی و کیفیت دعوت و کار دعوتگران بحث می کند. مرحله دوم: چگونگی فتوح تا بیعت با سفاح و مرگ مروان را پیگیری می کند. همچنین در این فصل از شعارهای دعوت که از جمله مهمترین آنها «الرضا من آل محمد(ص)» می باشد و این که پس از تشکیل خلافت عباسی این شعار علیه عباسیان به کار می رود و همچنان ادامه می یابد سخن به میان آمده است. این فصل با مطلبی تحت عنوان علت انتخاب رنگ سیاه توسط عباسیان به پایان می رسد. سرانجام نتیجه گیری به عنوان بخش پایانی این پایان نامه آمده است.

۱-۱- مسئله ی پژوهش

عباسیان فرزندان عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر اکرم(ص) بودند که به گفته برخی از مورخان تا زمانی که پیامبر(ص) در مکه بود اسلام نیاورد؛ هرچند برخی وی را مسلمان دانسته و معتقدند که وی تقیه می کرد. (سبحانی، ۱۳۷۴: ۱۷-۵۱۶ / ۱) در جنگ بدر با مشرکان همراه بود و اسیر شد اما با پرداخت فدیة آزاد شد. در سال هشتم هجری که حضرت محمد(ص) عازم فتح مکه شد به وی پیوست و از آن پس همراه او بود. فرزندان عباس نیز به سبب ارتباط و مراوده ای که با پیغمبر(ص) در اواخر حیات او داشتند، جایگاه معنوی خاصی بین مسلمانان به دست آوردند. با انتقال خاندان عباس از حجاز به شام در دوران علی بن عبدالله بن عباس دوران جدیدی در تاریخ این خاندان آغاز گردید و این اقدام نقطه عطفی در تاریخ این خاندان به حساب می آید. پس از علی فرزندش محمد جانشین وی شد که در زمان وی دعوت عباسی رسماً آغاز گردید و در زمان فرزند وی ابراهیم امام بود که شورش آشکار علیه امویان در سال ۱۳۰ هجری آغاز و پس از دو سال سرانجام با شکست امویان در نبرد زاب خلافت عباسی تشکیل گردید.

۱ - ۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

تأثیر بارز خاندان عباسی بر سرنوشت جهان اسلام پس از خلافت و لزوم مطالعه انگیزه ها و شخصیت اجداد و پدران خلفای عباسی است که ضرورت پرداختن به این موضوع را در قالب این پژوهش آشکار می سازد ، زیرا با پرداختن به چنین مقوله ای چگونگی فراهم نمودن زمینه برای تشکیل خلافت توسط عباسیان و سلب حق خلافت از علویان توسط آنان مشخص می گردد.

۱ - ۳- هدف پژوهش

با توجه به موضوع مورد بررسی، اهداف اساسی در این پژوهش را موارد زیر در بر می گیرد:

- تبیین شخصیت ها ، انگیزه ها و وضعیت سیاسی و اجتماعی خاندان عباس عموی پیامبر(ص) قبل از تشکیل خلافت توسط آنان
- تبیین ارتباط خاندان عباس عموی پیامبر(ص) با ائمه(ع) و تعامل با خلفاء قبل از به قدرت رسیدن
- تبیین چگونگی فراهم نمودن زمینه برای تشکیل خلافت توسط عباسیان

۱ - ۴- پیشینه ی پژوهش

اطلاعات مربوط به این خاندان در لابه لای متون و منابع کهن نظیر **تاریخ یعقوبی، تاریخ طبری، اخبار الطوال دینوری، مروج الذهب و التنبيه و الاشراف مسعودی، الکامل فی التاريخ** این اثر و... پراکنده است. دو مأخذ بسیار کهن ، **اخبار الدوله العباسیه و انساب الاشراف** بلاذری بخش مربوط به عباس و فرزندانش با تفصیل بیشتری به این موضوع پرداخته اند .

در مورد دعوت عباسی تحقیقات مستشرقین عبارتند از : **السیاده العربیه و الشیعه و الاسرائیلیات فی عهد بنی امیه** اثر فان فلوتن. همچنین از محققان عرب کتاب **العصر عباسی الاول** اثر عبدالعزیز دوری را می توان نام برد .

از جمله منابع دیگر کتاب **ابن عباس و اموال بصره** اثر جعفر مرتضی‌عاملی و همچنین پایان نامه ای تحت عنوان نقش عبدالله بن عباس در تاریخ صدر اسلام که توسط دانشجو میر صمد موسوی به راهنمایی دکتر محمد تقی مختاری در دانشگاه تربیت معلم تهران به منظور اخذ مدرک کارشناسی ارشد صورت گرفته است، می‌توان اشاره کرد. در این پایان نامه نیز همان طور که از عنوان آن بر می‌آید بخشی از موضوع پایان نامه حاضر مورد بررسی قرار گرفته است و به نظر می‌رسد که در منابع یاد شده به طور ویژه به این موضوع پرداخته نشده است.

کمتر کتابی به طور مشروح و جامع به این موضوع پرداخته و آثاری نظیر **اخبارالدوله العباسیه و انساب الاشراف** نیز که بخش مربوط به عباس و فرزندانش را با تفصیل بیشتری بیان نموده به زبان عربی است و بهره مندی از آنها نیازمند آشنایی با این زبان است و به همین علت عموم فارسی زبانان کمتر از آن بهره مند می‌شوند، علاوه بر این در منابع دیگر نیز اطلاعاتی وجود دارد که در این دو منبع نیامده است.

منابع جدید نیز که محدوده ای وسیع (خلافت عباسی) را مورد بحث قرار داده اند، یا به اختصار به این موضوع پرداخته اند یا بخشی از آن را به طور مفصل ذکر نموده اند. بنا بر این در این پایان نامه سعی شده است ضمن توجه به مطالب این منابع به وضعیت خاندان عباس عموی پیامبر(ص) قبل از تشکیل خلافت و همچنین رابطه آنها با اهل بیت پیامبر(ص) به طور مفصل و مشروح پرداخته شود.

۱-۵- روش پژوهش

از آن جا که در بیشتر پژوهش های حوزه علوم انسانی و به خصوص تاریخ، روش تحقیق به صورت اسنادی و کتابخانه ای است، در این پژوهش نیز با توجه به ماهیت موضوع، روش تحقیق مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای می‌باشد. به این طریق که از منابع اصلی و نیز تحقیقات جدید استفاده شده است و بعد از مطالعه هر کتاب، بر اساس موضوعات مرتبط با مباحث پایان نامه فیش برداری و سپس فیش های جمع آوری شده را دسته بندی کرده و پس از پالایش داده های گردآوری شده به تحلیل و بررسی و تدوین پایان نامه و نتیجه گیری می‌پردازد.

۱ - ۶ - سؤالات پژوهش

۱ - رفتار و موضع گیری های عباس بن عبدالمطلب در طول حیات پیامبر(ص) پس از بعثت و فرزندانش پس از وفات پیامبر(ص) چگونه بود و در این زمینه از چه اصولی تبعیت می کردند؟

۲ - رابطه خاندان عباس عموی پیامبر(ص) قبل از تشکیل خلافت با اهل بیت (ع) و خلفاء و جریان های مخالف چگونه بود؟

۳ - خاندان عباس چگونه زمینه را برای تشکیل خلافت فراهم نمودند؟

۴ - چگونه خاندان عباسی مشروعیت خود را به عنوان اهل بیت واقعی پیامبر(ص) به جامعه اسلامی القاء کردند؟

۱ - ۷ - فرضیه ها

۱ - عباس فردی منفعت طلب و سیاسی کار بود و با موضعی دوپهلوی سعی می کرد در اختلافات بین پیامبر(ص) و مشرکان، دو طرف دعوا را از خود راضی نگهدارد تا بتواند منافع اقتصادی و اجتماعی خود از جمله: در دست داشتن مناصب مکه، را حفظ نماید. پس از وی فرزندان نیز هم در ارتباط با ائمه اطهار(ع) و هم در ارتباط با خلفاء وقت رفتاری زیرکانه و محتاطانه در پیش گرفتند تا بتوانند قدرت را به چنگ آورند.

۲ - رابطه این خاندان با اهل بیت پیامبر(ص) تا زمان خلافت امام علی(ع) رابطه ای دوستانه و نزدیک بوده که در کنار ایشان بوده و آنها را یاری می نمودند، اما در اواخر این دوره عبدالله بن عباس که والی امام بر بصره بود، در سخت ترین شرایط دوره حکومت آن حضرت در حالی که بیشتر قلمرو خلافت دچار آشوب بود، وی را رها کرده و به مکه رفت و بخشی از اموال بیت المال را نیز با خود برد. عباسیان پس از شهادت امام علی(ع) رابطه چندانی با اهل بیت پیامبر(ص) نداشته و حتی می توان گفت که رابطه خود را با آنها قطع نمودند، به این ترتیب که در زمان امام حسن(ع) عبیدالله بن عباس که فرمانده سپاه امام حسن (ع) علیه معاویه بود به امام خیانت نمود و به معاویه پیوست و این ماجرا نقش زیادی در پذیرش صلح از طرف امام حسن(ع) و واگذاری خلافت به معاویه داشت و بعد از صلح نیز عبدالله بن عباس که از طرف امام حاکم بصره بود آن جا را ترک کرده و به مکه رفت. هرچند در واقعه کربلا عبدالله بن عباس به امام حسین (ع) توصیه نمود که به کوفه نرود اما زمانی که امام حسین (ع) را در رفتن به کوفه مصمم یافت او را همراهی نکرد و هیچ کدام از فرزندان عباس در واقعه

کریلا حضور نداشتند. سرانجام زمانی که عباسیان شروع به تبلیغ برای خلافت نمودند از نام آنها «الرضا من آل محمد» به نفع خود استفاده کردند. رابطه آنها با خلفاء به صورت همکاری و عدم مخالفت با سیاست های آنها بود، همچنین در مورد جریان های مخالف نیز بی طرف بودند تا حکومت وقت را نسبت به خود حساس نکنند.

۳ - با فرستادن داعیان به منظور تبلیغ به مناطقی همچون کوفه و خراسان (به علت دور بودن این مناطق از مرکز و کثرت شیعیان)، سرانجام با قیام از منطقه خراسان زمینه خلافت خاندان خود را فراهم نمودند.

۴ - سنت دوران جاهلیت این گونه بود که نسل از طریق فرزند پسر ادامه می یابد. عباسیان مدعی اند که نسل پیامبر (ص) چون فرزند پسر از او باقی نمانده از بنی اعمام او که فرزندان عباس می باشند، ادامه می یابد و بدین طریق علویان را از حق خلافت برکنار نمودند.

۱ - ۸- نقد و بررسی منابع

در ابتدا لازم به ذکر است که بسیاری از منابع مربوط به دوران عباسی و حتی تواریخ عمومی در دوران خلافت عباسی نگاشته شده و به همین جهت تحت تأثیر فضای حاکم نسبت به عباسیان می باشند و در مورد پیشینه ی آنها جانبدارانه قضاوت کرده اند.

اخبار الدوله العباسیه: عنوان اثری تاریخی از مؤلفی ناشناخته، مربوط به نیمه نخست سده چهارم هجری که به سبب داشتن اخبار دعوت عباسی، از اهمیت بسیاری برخوردار است. کتاب در اصل دو بخش است: بخش نخست به عباس و فرزندان او پرداخته و بخش دوم به چگونگی آغاز و ادامه دعوت عباسیان تا براندازی امویان اختصاص یافته است. در واقع می توان گفت که این منبع از مهمترین منابع مورد استفاده این رساله می باشد.

کتاب انساب

انساب الاشراف: نوشته احمد بن یحیی بلاذری که می توان آن را بزرگترین اثر تاریخی برجای مانده از سده سوم هجری دانست. این کتاب از آن جهت که انساب عرب را به تصویر کشیده کتاب انساب دانسته شده و از آن جهت که اخبار و حوادث را بیان کرده کتابی تاریخی انگاشته شده است. جلد چهارم این اثر مربوط به عباس و فرزندانش می باشد که به طور مفصل در مورد آنها توضیح داده و این اثر یکی از منابع بسیار مهم در بین منابع مورد استفاده این رساله می باشد.

جمهره انساب العرب: نوشته ابن حزم. این اثر با رعایت اختصار، گسترده ترین،

جامع ترین و دقیق ترین کتاب نسب شناسی است. ابن حزم با مطالعه و تلخیص کتاب های نسب شناسی، رجال، تاریخ، زندگی نامه نویسی و... که پیش از این نوشته شده، یک مجموعه کامل و مرتبط به هم را نوشت. این مجموعه دربردارنده نام صحابه، بزرگان خاندان پیامبر (ص)، نسل ایشان، خلفاء، پسران آنان و یاران بزرگ، حاکمان و والیان می باشد و مهمترین حوادث تاریخی، قبیله ای، ادبی، ایام العرب را با تحقیق و ذکر اختلاف و بیان نظر درست آورده است. ابن حزم به طور خلاصه شرح حال عباس و فرزندان و نوادگانش را بیان نموده و در مورد مناصبی که بر عهده داشته نیز سخن به میان آورده است. همچنین این منبع در ترتیب دادن شجره نامه خاندان عباس، عمومی پیامبر (ص)، بسیار مورد استفاده این پایان نامه قرار گرفت.

تواریخ عمومی

تاریخ یعقوبی: نوشته احمد بن ابی یعقوب بن واضح یعقوبی است. تاریخ یعقوبی یک دوره تاریخ عمومی است که از هبوط آدم آغاز شده پس از آن به ظهور اسلام رسیده و حوادث را تا سال ۲۵۹ هجری ادامه داده است. این کتاب قدیمی ترین تاریخ عمومی است که در تمدن اسلامی نگاشته شده است. سیر تدوین کتاب یعقوبی بر اساس سرفصل های تاریخی مانند روی کار آمدن خلفاست و ضمن شرح حوادث دوران هر یک از خلفاء، از خاندان عباس بر اساس نقشی که در مسائل سیاسی داشته سخن به میان آورده و توضیح داده است.

الرسال والملوک: مشهور به تاریخ طبری نوشته محمد بن جریر طبری می باشد. تاریخ طبری مهمترین تاریخنامه روایی و سالشمار اسلامی است. تاریخ طبری دو بخش عمده دارد: بخش پیش از اسلام و بخش پس از اسلام. در بخش دوم حوادث دوره اسلامی از سال اول هجرت به شیوه سالشمار آغاز و به وقایع سال ۳۰۲ هجری ختم شده است. توجه عمده طبری در تاریخ ذکر امور و شئون سیاسی است و ضمن بیان حوادث هر سال به خاندان عباس نیز پرداخته و بسته به نقشی که آنان در مسائل سیاسی داشته اند از آنها یاد نموده است و به ویژه اخبار مربوط به دعوت عباسی و چگونگی تشکیل خلافت توسط آنان را به طور مفصل بیان نموده است.

الکامل فی التاریخ: نوشته عزالدین علی بن محمد معروف به ابن اثیر می باشد. الکامل جامع ترین تاریخ عمومی است که بیشتر آن درباره تاریخ اسلام است. ابن اثیر کتاب خود را از ابتداء عالم تا پایان سال ۶۲۸ هجری ادامه داده است. منبع اصلی وی تا اواخر قرن سوم تاریخ طبری بوده است، اما روش او را در ذکر روایات مختلف درباره یک واقعه رعایت نکرده بلکه کامل ترین روایات را گرفته یا روایتی را که به نظر او درست تر بوده با آنچه خود از منابع دیگر یافته ذکر کرده است. الکامل در ذکر تاریخ اسلام بر حسب سنوات یا به شیوه سالشمار تنظیم